

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2020.24.11>
УДК 398.3(=162.3)

Рад примљен: 14.08.2020.

Рад прихваћен: 11.09.2020.

Прегледни рад

СЛАВА НА КАТЕДРИ ЗА СЛАВИСТИКУ У ГДАЊСКУ

Прилог доноси драгоцене податке о уважавању Светога Саве у словенском свету, изван наше средине, које се огледа у околности да је преко две деценије Дан Светог Саве, од 1998. обележаван као слава Катедре за славистику на Универзитету у Гдањску у Пољској. У уводном делу представљена је, на основу литературе, слава, као специфичност српске културе, суштински елемент националног идентитета. О њеној важности сведочи и податак да је, 27. новембра 2014. године, уписана на списак нематеријалне културне баштине UNESCO. Описан је начин обележавања овога празника на Универзитету у Гдањску, у коме су учествовали студенти и професори, као и славити из целе Пољске, са посебним освртом на прилагођавање традиционалних елемената реалном животу и пољској средини.

Пре двадесет година на Катедри за славистику у Гдањску одабрали смо свога патрона (као једина катедра у Пољској) и увели обичај обележавања славе као празника Катедре. Од свог настанка, 1998. године, сваке године славимо славу 27. јануара, на дан Светог Саве, као подсећање на ову амблемску фигуру у српској култури, која има важну улогу у православној традицији. Свети Сава има посебно значење у канону културне традиције српског „златног доба“ као и у савременом националном канону културне и духовне баштине. О његовој улози сведочи ауторитет свеца и национални ниво његовог празника у Србији, о чему сведочи и популарна пословица: „Свети Сава– српска слава“.¹

¹ Генеа славе није посве разјашњена. Једна од теорија гледа у њој траг паганског култа, који је с временом заменио проширен, дан данас живи култ предака (В. Чајкановић,

Нови празник на Катедри увели смо имајући у виду велики ауторитет који Свети Сава има у Србији². Слава је, истовремено, и дан катедре, када негујемо културу сећања на овог свеца. У култури савремене Србије, која се градила на спајању њене духовне и световне традиције, слава се сматра за „породични празник“. Прослава славе у кругу породице („породична слава“) веома је значајан део народног наслеђа. Негује се у обичајима Срба широм света као суштински елемент националног идентитета. О њеној важности сведочи и податак да је, 27. новембра 2014. године, уписана на списак нематеријалне културне баштине UNESCO. Значајно је поменути и то да је овај празник својствен пре свега Србима, али га срећемо, такође, код Македонаца и Бугара, као и код неких католика, који су, најчешће, у прошлости били православне вере, (пореклом су били са територија Босне и Херцеговине, Боке Которске, Дубровника, Далмације, Славоније), као и код православних Цигана и Влаха са територија северо-источне Србије. Овај празник у принципу је непознат другим словенским народима.

Пошто се слава слави у Србији, пре свега, као породични, кућни празник, те празник родовске заједнице, у Гдањску смо, такође, нагласили породични карактер прославе у нашем словенском кругу пријатеља –

Сабрана дела из српске религије и митологије, Београд 1994). Настојање да се паганска божанства заступљују свецима хришћанске религије примењивало се свуда по Европи (упор. и.о. М. Јовић, *Рано хришћанство на Балкану*, Ниш 1994). Према другој концепцији слава је последица навођења забележака словенске митологије која је раширила култ родовског патрона и свест паланачке заједнице (*Slovenska enciklopedija. Enciklopedijski rečnik*, (уред.) S. M. Tolstoj, Lj. Radenković, Београд 2001, s. 496-497; Чајкановић н.д). У новијим утврђењима наглашавају се пре порекло и спој славе са српском православном традицијом. Бојан Јовановић приметио је: „Иако је изнето више претпоставки о њеном пореклу, слава се својом хришћанском доминантом и православном суштином исказује као битан чинилац националног идентитета“ (Б. Јовановић, *Крсна слава (у:) Приватни живот код Срба у деветнаестом веку. Од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, (прир) А. Столић, Н. Макуљевић, Београд 2006, с. 604. Уз то истраживач подвлачи: „У навођењу првог записа о слави, обично се наводи онај који је забележио 1018. године грчки историчар Скилица. Према том запису, српски војвода Ивац је у околини Охрида празновао дан Пресвете Богородице, односно Велику Госпојину и том приликом је имао госте. Међутим, овај запис не говори о слављењу крсног имена, већ пре о црквеној или месној слави, заветини коју је празновао и поводом које је и примао госте.“ Јовановић, н.д, с. 593–594. „Крсна слава“ (данас обично такође слава) је по Калезићу обичај који је увео св. Сава (упор. D. Gil, *Prawosławie, historia, naród. Miejsce kultury duchowej w serbskiej tradycji i współczesności*, Kraków 2005, s. 34). Док фолклор је од српског „оца нације“ учинио „хтонско божанство“, прихватајући његову улогу у процесу „стварања света“ (у српским фолклорним записима Св. Сава се описује као лик сродан народу, уједно заштитник и укротитељ вукова „вучји пастир“), признаје се исто тако за прототип народног свеца те Божјег путника (упор. и.о. Љ. Раденковић, *Култ светих на Балкану*, Крагујевац 2001).

² А. Zadrożyńska, *Świętowanie polskie*, Warszawa 2002.

учитеља и ђака. Славeћи славски дан катедре, унутар универзитетске средине, истакли смо световну и спознајну („просветну“) димензију нашег свеца, као покровитеља научних аспирација наших студената, по узору: савска икона = школска икона (студентски Научни скуп слависта „Петар Петровић Његош“ обично је учествовао у организацији славе на Катедри). Будући да научно покровитељство Светог Саве делује независно од народне традиције појединачне (у овом случају српске) културе, на општељудском европском нивоу, прихваћен је као израз наших научних и спознајних циљева, и тако је повезао две сродне словенске културе, пољску и српску. У организацији свечаности у Гдањску имали смо у виду славске обичаје. Принцип „породице у којој се слава слави“ и „куће која се отвара за дошљаке“, у свом кључном значењу подразумева госте – учеснике који долазе „споља“, без којих обредно-обичајни комплекс славе, може да се одржи, али неће бити потпун. Јер породица мора да се ‘посвети’ једном годишње, да се прихвати у заједници, што се изражава у позиву примљеном на свечаност заштитника рода.³ Ови су славски обичаји означавали у „новом декору“ сећање на одабране елементе стварног празника,⁴ при чему у новим условима „узрочна моћ речи“ (нпр. Химна Св. Сави, сећање на мртве) означава благонаклоно обележавање годишњице и симболички – обновљену везу, што представља „пресликавање“ славског обичаја.⁵

Пошто обележавамо само један део славског обичаја, који има световни и фолклорни карактер, те се надовезује на традицију која је блиска пољској култури, наш се празник разликује од српског „узора“ по обреду и симболици. У нашем обележавању славе важну улогу има поштовање које се одаје мртвима и то се осећање дубоко укоренило у словенским културама, што се код нас изражава минутом ћутања за слависте који су преминули претходне године, а посебно за оне који су остали у вези са нашом локалном те шире – општесловенском научном средином, као што су за нас били наши професори Лешек Мошињски (Leszek Moszyński), Марија Бобровњцка (Maria Bobrownicka), Јоана Рапацка (Joanna Rapacka), Жежи Русек (Jerzy Rusek), Марија Домбровска-Партика (Maria Dąbrowska-Partyka), те Милан Душков (Milan Duškow) и др.

У Србији слава почиње „улогом“ домаћина у обичају код стола припремљеног за празник на којем се налази колач, вино и упаљена свећа која се сматра еквивалентом сунца и древним симболом домаћег огњишта. Сви славски симболи постављени на свечани бели убус, дакле колач, жито/кољиво, свећа и црно вино увек су били незаобилазни атрибути нашег празничног стола. Такође, свака наша слава славила се по договореном програму који се помало разликовао у односу на славу

³ J. Kołcon, *Serbska tradycyjna slawa, czyli o sprawczej mocy słów, (y:) Bałkański folklor jako kod interkulturowy*, (уред.) V. Petreska, J. Rękas, Скопје – Познањ 2015, 209.

⁴ Упор. Б. Јовановић, *Крсна слава, Нав. дело*, 593–607.

⁵ Kołcon, *Нав. дело*.

у српским заједницама у Србији и у српској дијаспори. Међутим, речи Милета Недељковића: „слава се одржала уз једно опште правило – да нема правила“⁶, подстицала нас је на импровизацију.

Сваке године, у радосном обележавању српског обичаја у кругу пријатеља наш празник потврђивао је своју изванредност. Славили смо га са групом колегиница и колега на Катедри, са студенатима и апсолвентима гдањске славистике, заједно са позваним гостима – родитељима, рођацима и блиским људима. Свечано вече обично се славило у присуству ректорске владе Гдањског универзитета, декана Филолошког факултета, предавача са других факултета који су сарађивали са Катедром за славистику. Посебан позиву пућивали смо угледним професорима многих пољских универзитета, познатим славистима, балканолозима, истраживачима историје, културе, књижевности, језика, фолклора и религије јужнословенских народа. На нашој слави угостили смо новинаре, издваче, преводиоце, православне свештенике и теологе, политологе, етнографе, певаче-солисте, стручњаке за медије, итд. У току ових година увидели смо да слава постаје наш заједнички празник, изузетан и важан за нашу средину.⁷ Задржали смо обичај српске славе и њену схему у организацији свечане вечере, међутим увели смо и одређене иновације усклађене с пољском трдицијом.⁸ Слављење славе на тај начин постало је, додуше, модификована традиција⁹, која одаје дух српског обичаја у споју са пољском прославом. С годинама се укоренило код нас као свака церемонија која се повезује са људским животом¹⁰. Уз то у нашем обележавању славе пронашли смо и подржали обичајне традиције балканских народа и њихових менталитета: чврсту приврженост ка властитој територији и живот у различитости култура,¹¹ дакле принципе познате и нама Пољацима у нашем културном искуству.

Сваке године прослава почиње добродошлицом за госте и све присутне, после чега певамо Химну Светом Сави. Програм прославе сачињен према сугестијама наших студената је „рачунао“ са иновативношћу: било је наступа студентског позоришта, концерата словенских песама

⁶ Д. Бандић, *Народна религија Срба у 100 појмова*, Београд 1991, 354.

⁷ J. Dziuba, R. Wyżkiewicz-Maksimow R., *Где су србисти, тамо је и слава: слава у Катедри славистике у Гдањску*, „Братство“. Часопис Друштва „Свети Сава“ 2009, бр 13, 203–205; J. Dziuba, R. Wyżkiewicz-Maksimow, *Kronika Katedre za slavistiku* „Slawistyka“ 2013, бр 13.

⁸ У схеми се одражава покушај да се уравни тежи круг *sacrum/profanum*, упор. А. Zadrożyńska А., *Homo ludens i homo faber. Próba modelowego ujęcia kultur tradycyjnej i współczesnej*, „Etnografia polska“, 1983, XXVII, св. 2, 151–166.

⁹ Е. Hobsbawm, *Wynajdywanie tradycji, (y:) Tradycja wynaleziona*, (уред) Е. Hobsbawm, Т. Ranger, прев. М. Godyń, F. Godyń, Kraków 2008, 9–23.

¹⁰ А. Zadrożyńska, *Świętowanie polskie*, Warszawa 2002.

¹¹ Edmund Lewandowski говори о Балкану као минијатури Европе, Е. Lewandowski, *Pejzaż etniczny Europy*, Warszawa 2004.

или вокалних припередби и наступа катедарских симпатизера. Пошто се слава славила на Дан Катедре, програм је предвиђао пригодно излагање на славистичне теме па смо том приликом частили код нас истакнуте пољске и српске југослависте, лингвисте и познаваоце књижевности, фолклористе, театрологе и историчаре уметности, преводиоце, новинаре, музикологе, итд: Кшиштофа Вроцлавског (Krzysztof Wrocławski), Милоша Луковића, Барбару Чапик Литињску (Barbara Czupik-Lityńska), Јадвигу Сопчак (Jadwiga Sobczak), Магдалену Кох (Magdalena Koch), Јана Соколовског (Jan Sokołowski), Хенрика Јарошевича (Henryk Jaroszewicz), Беату Пурц-Стемпњак (Beata Purg-Stepniak), Дануту Ћирлић-Страшњску (Danuta Ćirlić-Straszyńska), Дороту Јованку Ћирлић, Гжегожа Бжозовског (Grzegorz Brzozowski), Каролину Домбровску (Karolina Dąbrowska). Њихове интересантне презентације обогатиле су наше славистичко знање, те су више пута подстицале интересовање за нове области. На програму обележавања славе исто тако биле су студентске презентације одабраних тема, те фото-извештаји са путовања широм Балкана, фотографске изложбе и филмски монтажи са мотивима балканских култура, позоришне и музичке инсценације, интерпретације у вези различитих остварења Саве као народног свеца, те студентска преводитељска досутигнућа, такође – карактеристична јела балканске кухиње (дегустација јела одржавала се за време „славске гозбе“).

Гозбени карактер прославе обележен је чином ломљења славског колача. Према традиционалном рецепту, направљен је колач од пшеничног брашна, украшен крстом, са упетеном гранчицом босиљка (зачин који има велико магијско и мистично значење и који се примењује у народној медицини, те врачању и култу мртвих, упр. Чајкановић, н. д), као и јела која се обично служе на славама: бурек, гибаница, шопска салата, пите, ћевапчићи, баклава, медањаци и многи специјалитети јужнословенске кухиње. Гозбу су припремили наши предавачи и студенти. Када почиње средишњи део славе у нашем славском кругу присуствујемо, како верујемо, магији представе: колач преливен вином ломи се и дели у знак заједништва, у чему се испољава древно прехришћанско веровање по којем хлеб је *sacrum*, божанство, против кога „nie należy porzywać się z pożem“, да не дође до „убијања бога“. Ломљење хлеба долази у везу и са хришћанском традицијом („Колач ломити, Бога молити“). Круг који се описује хлебом према кретању сунца, од лева надесно, симболизује вечност. Вино има магијску функцију, како се каже у записима: „Колач се преливао вином, а дом миром, животом, здрављем и сваким добром“, а за време славе служи такође, подизању тоаста. Традиционалне популарне српске наздравце: „Żeby beczki obfitowały w wino, dom w mieszkańców, obory w owce i bydło, pola w kłosa!“ или „Niech u tego, za którego zdrowie wino piliśmy, wszyscy będą zdrowi i weseli, niech mu się rodzi wino i zboże,

a najbardziej biała pszenica, a jego dom niech będzie pełen dzieci, szczególnie chłopców“ („Да бурад буду пуна вина, кућа укућана, штале оваца и стоке, поља класја!“ или „Нека код онога у чије смо здравље вино пили сви буду здрави и весели, нека му роди грожђе и жито, а највише пшеница белица, а кућа нека му буде пуна деце, посебно дечака“), за време наше славе замењују се жељама здравља и срећног полагања испита пошто се слава слави у раздобљу зимског испитног рока. Жито је важно јело у прослави српске славе које се обично спрема од куване пшенице (може да садржи и друге додатке, орахе, мед...) Жито које су припремали наши студенти је сваке године било ново изненађење, увек другачијег укуса, и приказало је у потпуности њихове кулинарске вештине. Сви догађаји, који су носили одређену симболику, доприносили су посебном угођају и обичну просторију мењали у место обојено магијом. Познато је да на месту на којем се одржава слава са уважавањем свих њених симбола, влада посебна аура која представља време и простор добрих мисли и речи, узбуђења, захвалности и остваривих жеља. На нашим славама сачували смо основне елементе српског празника изузимајући религијске моменте и истичући његове народне фолклорне одлике. На радосном друштвеном састанку одржали су се симболи толико битни за традицију, а посебно њезина духовна димензија. Из године у годину празник је спајао наше предаваче и младе слависте, студенте и апсолвенте, као и симпатизере словенских обичаја у осећању добродошлице, у кругу сећања и успомена на прославу претходне године. Понекад су на прославу долазили представници влада нашег универзитета доносећи славске поклоне– албуме, књиге и пригодне уређаје. Посебном вредношћу овога празника сматрамо присуство српско-пољских породица које живе у Гдањску и током дугог низа година присуствују су нашим скуповима, што је утицало не само на добар угођај тог дана већ је и стварало прилику за интересантне приче и драге успомене.

Свака слава остала нам је у сећању по непоновљивој аури: наши гости – стручњаци из разних области, представљали су нова открића, одговарали на многа, понекад контроверзна и питања, а њихова су се излагања разликовала од редовних универзитетских предавања. Студенти су такође спремали своје презентације на до сад непознате теме, више пута управо донете са путовања по Балкану (Србији, Босни, Херцеговини, Македонији, Косову, Бугарској, Румунији, Албанији), па смо упознавали њихов поглед на балканске стереотипе и занимљивости, чули смо релације различите од језика културне традиције.

Прослава славе као нови обичај на Катедри за славистику имала је едукативно и интегративно образложење. Свечаности српске славе као традиције која већ постоји (српска „крсна слава“), додали смо модификације употребом инсценације одабраних обреда југословенских, јужнословенских и балканских култура, што је сачинило програм

наше прославе. Пројекат прославе који се заснива на подржавању балканских патријархалних обичаја и вредности (породица, заједница, различитост те мултикултурни егзотизам), може да се доима као наша традиционализација славе у дидактично-прагматичне сврхе. Схема „славске инсценације“ заснивала се на модификовању прославе древног празника дубоко утврђеног у живом обичају Србије и читавог Балкана, премда у Пољској помало егзотичног, па ипак блиског нама у односу на друге познате словенске обичаје. Конвенцијом породичног скупа, „неутралисањем“ религијске у корист фолклорне симболике, примањем славских симбола многокултурне (јужнословенске и балканске) заједнице те икона/слика Светог Саве означили су усвајање њене егзотике. Ову „традицију“ нисмо сматрали на нашој Катедри њеном кодификацијом (иако се 20-годишња прослава може овако сматрати), док промене које су се што се тога тиче догодиле у последње време, очигледно показују да смо избегли есенцијализацију (Lubaś 2008).¹² Измишљање славске традиције¹³ (потпуно лишене политичких обележја) је на нашој Катедри културностваралачка и културнопокретачка пракса, као и деловање у циљу очувања идентитета, чиме смо утврдили нашу Катедру на Гдањском универзитету на ком до сада није постојала славистика као смер.

Сваке године прославу пратила је „промоција“ славистике: у програму славе рабили смо визуелно представљање различитих аспеката јужнословенских култура: позоришне и музичне спектакле, филмске смотре, изложбе фотографија, плаката и разгледница. Управо стилизовање славских плаката и позивница по узору на културне мотиве (српски фолклор и фолклорни култ Светог Саве), али и њихово покултурно колажирање постало је својеврстан знак распознавања нашег празника. Наши славски плакати и позивнице добили су иновативан (сваке године другачји) визуелни лик у којем смо балканске пејзажне акценте те уникатне јужнословенске културне детаље „посуђене“ нпр. од српске сакралне архитектуре, јужнословенских народних ношњи и плесног фолклора (кола), комбиновали са референцијама на регионално наивно сликарство, што се показало веома потсицајним.¹⁴ Различитим стилским средствима

¹² 2019. године Катедра за славистику спојила се са Катедром за класичну филологију и настао је Институт за класичне студије и славистику, а уместо Катедре за славистику основано је Одељење за славистику и балканске студије. Славу више не славимо, иако је празник и даље 27. јануара.

¹³ Одређење „измишљена традиција“ употребљава Marcin Lubaś, упор. М. Lubaś, *Tradycjonalizacja kultury. O zaletach i ograniczeniach koncepcji "tradycji wymyślonych"*, (y:) *Tworzenie i odtwarzanie kultury. Tradycja jako wymiar zmian społecznych. Studia z dziedziny antropologii społecznej*, (уред.) G. Kubica, М. Lubaś, Kraków 2008, 33–69.

¹⁴ По Емилијану Пралату наивна уметност сматра се „модерном формом фолклора“. Е. Pralat, *Folklor serbski i jego dystrybucja w sztuce naiwnej*, (y) *Balkański folklor jako kod interkulturowy*, Т.И. (уред.) V. Petreska, J. Rękas, Skopje – Poznań 2015.

наивног представљања, њиховим било фолклорним било фантастичним садржајима, на нашим „производима ручног рада“, саградили смо „славску слику“ словенског Југа и славску „причу“ о балканској јужнословенској регији која се приликом славе – стално препричавала. У средишту ових слика-колажа био је увек Свети Сава предствљен као епифанијски лик и најважнија покултурна икона наше гдањске славистике. Стил ове славске сликовитости потсицајан за фолклорни култ новог типа, саграђен на иконографији српског православља и метафорици naive, манифестовао се не само као годишње овековечење Светог Саве у славском култу предака, већ и померањем његовог ауторитета ван фолклорне традиције и увођењем његове слике у нов културни контекст, доприносио је „репродуковању традиције“. Славска „етнографска“ сценографија – по иницијативи студената, потицала је југословенски и јужнословенски облик наше прославе. У току празновања поједине догађаје под утицајем старих црквених напева, класичне или савремене популарне музике, као и по мотивима фолклора многих балканских земаља, стварали су неодољив непоновљив „екстракт“ балканског света разапетог изнад Истока и Запада, изнад којег се мелодија давнине враћа и разазнаје у ритму модерног доба.

У току 20 година на Катедри за славистику слава је била не само циклични дугодишњи догађај, већ и бележење времена, део нашег календара и својеврсна „хроника догађаја“. Одржавањем традиције славског састанка остали смо „у дијалогу“ са славистичким светом како у Пољској тако и у јужнословенским земљама. Зато приликом резимирања достигнућа, на нашу славску прославу гледамо као на водич по славенском и славистичном свету, као на културни код по којем (на посве посебном нивоу у комуникацији и на потпуно други начин) се врши интеграција наше средине са славистичким срединама у Пољској.

Jolanta Dziuba, Regina Wyżkiewicz-Maksimow
Катадера за славистику, Универзитет у Гдањску

Кључне речи: Слава, Свети Сава, Катедра за славистику, Гдањск

Jolanta Dziuba, Regina Wyżkiewicz-Maksimow

SLAVA CELEBRATION
AT THE DEPARTMENT OF SLAVIC STUDIES IN GDANSK

The article presents precious information on the veneration of Saint Sava abroad, across Slavic lands, reflected in the fact that ever since 1998, for more than two decades, Saint Sava has been celebrated as the patron saint of the Department of Slavic Studies at the Polish University of Gdansk. Based on

---

relevant literature, the notion of slava as a unique feature of Serbian culture and a key element of national identity is explained in the introduction. Another argument that testifies to the importance of slava is the fact that on 27 November 2014, slava was included in UNESCO's Representative List of the Intangible Cultural Heritage. The description of this holiday's celebration at the University of Gdansk reveals that students and professors from all over Poland have participated. The article also draws attention to the adaptation of the traditional elements of slava celebration to Polish circumstances and everyday life.